

משה גיורא : איתמר

ספר זכרונותיו של בן־ציון בן־יהודה, הוא איתמר בן־אב"י, על 575 עמודיו הגדושים, הוא יותר מספר — זהו מסמך; וידוי אנושי שופע חיים, ומאלף מכמה זכמה בחינות. הלא דבר הוא שיהיה אדם במיטב שנותיו — הייתי אומר: בערוב ימיו — יושב ומעלה על הכתב את קורותיו של "הילד העברי הראשון", אכן, נותר בו במחבר, גם בשנותיו האחרונות, משהו מתום אמונתו של ילד ומרעננות התרשמותו הראשונית של עולי־ימים.

יש חן רב וטיפוסי בכתיבתו הגועשת של בן־אב"י, הנובעת כולה מן הרגש הספוג־טאני, כשם שיש לה מגרעות משלה, ובעיקר — היעדר המסקניות העקיבה. כל עוד שרויים הדברים בתחומה של הלכה מאפילים בעלי המחשבה השיטתית המזהירה על ההוגים הרגשניים, שפתיבתם מתפרצת ממקור־הלב בשלל צבעי הקשת בלא חכמת הצימצום. אבל כשהדברים נוגעים לתחום ההויה הממשית גוברים האחרונים על הראשונים לעתים קרובות למדי. ההגיון החותך יש לו נקודות־תורפה משלו. טול מן המבנה המוצק אבן אחת, הנחת־יסוד אחת המוכחשת על־ידי החיים — וכל תפארת ה"ארכיטקטורה" הלוגית מתפוררת כחרס הנשבר; משל כאילו ניתק פתיל הפלא, חוט־הקשר אשר למחריות־הפנינים. מה שאין כן הפובליציסטים אנשי הרגש, שפלי־כולם ביטוי להויה עממית, מושרשת היטב בקרקע. אם עלו תכניות בתוהו, אם נפצו תלומות יפים — עוד יוצרם חי. תכניות חדשות תוספנה להתרקם תחת התכניות הישנות, וחלומות חדשים ישובו לפרוח בלב — כל עוד לא נופץ במסע המפרך, בן־הלוואי הזה הפפוי אשר לאותה שליחות־של־תוהו מעבר ליבשות ימים...

מה הגיעו לאותו מסע "אמריקתה", כלשוננו, מסע אשר ממנו לא זכה לשוב? — ודאי, אנוס על־פי המחסור יצא. הדברים מפורשים: "ואני לא מצאתי בימים ההם [בעיצומה של מלחמת־העולם, בשנת 1942] מנוחה לנפשי וגם לא אמצעי מחיה לפרנסת בני ביתי — לא בירושלים עיר־מולדתי, לא בתל־אביב עיר־מגורתי, ואף לא בנתניה שהייתי ממיסדיה". (פרק מאה עשרים ושלושה — "בעיניים זולגות דמעות מנמל תל־אביב לאמריקה").

אף־על־פי־כן, קשה להשתחרר מן הרושם שלא המצוקה בלבד הכריעה בעד הנסיעה, "לאחר סבל רב, היסוסים ופיקפוקים", אשר נסתיימו בכך ש"נאלצנו להיכנע לאפשרות האחרונה שעמדה לפנינו: לצאת את הארץ לזמן־מה, לעשות בין אחי

* איתמר בן־אב"י: עם שחר עצמאותנו, זכרונות־חיינו של הילד העברי הראשון; יוצא לאור על־ידי הוועד הציבורי להוצאת כתבי א. בן־אב"י, תשכ"ב 1961, מ"ד להצהרת בלפור, י"ד לעצמאות ישראל; 575 עמ'.

בתפוצות בשעה חמורה זו משהו למען עמי בציון, עמי וארצי אשר אהבתי כליכך והם התאכזרו אלי ומנעו ממני כיכר לחם בכבוד".

ובכן: בצד ההכרח למצוא "כיכר לחם", מניע כאן גורם אדיר נוסף: הרצון לעשות משהו למען "עמי וארצי", כלומר לחזור לפעילות פוליטית, שהיא הדחף הקובע במערכת עולמו של בן־אב"י, לא־פחות מדבר היותו איש־עט, עתונאי בכל מיטב הלהט אשר באישיותו.

האימפרסיוניזם שלו מתגלה כאן כחולשה. המסנוורת את עיניו וגורמת כמעט את כל אכזבותיו. איתמר גדל ואָפּיו עוצב בארץ־ישראל שלפני מלחמת־העולם הראשונה. באותה תקופה היה "המפעל הארצי־ישראלי" מעשה־ידיהם של נדיבים בודדים, מוסדות פּוֹלִיטְרוֹפִיִּים הפועלים במפורז, ומעט "משוגעים לדבר אחד", שעשו על דעת עצמם — איש כמידת כוחו וכחפץ־לבבו. בימים ההם יכול להיות משקל מכריע למפעלים של יחידים כחוג ה"גדעונים", כגיל"י, וכמפעלו של בית אהרונסון בכלל.

עם תום מלחמת־העולם הראשונה משתנה "נוף" זה מעיקרו. את מקומו של הבארץ תופסת הסוכנות, על קרנתיה הכספיות ועל מראית־העין של מעמד "בינלאומי" מופר; ואת מקומם של האישים כובשות מפלגות. ההתמודדות בין גופים ציבוריים נעשית מעתה בלשון של כוח, בין כלכלי בין מספרי בין פּוֹיִזִי כפשוטו.

בעולם זה של אלימות, סמויה וגלויה, מול "הריגועש" אלה של יצרים ותככים מאורגנים, אומר בן־אב"י להתיצב מצויד ב"פנס־כיס" של אידיאליזם תמים, שאין גבול לרצונו הטוב, ובפשרונות הספרותיים שניחן בהם — ללא כסף, ללא מנגנון וללא מפלגה.

למעשה לא להתיצב נגדם ביקש אלא להשתלב בהם, בהערצה לפל, כמעט ללא אבחנה. אלא שגם להשתלב לא היה לו סיכוי בהתחשב באינדיבידואליזם המובהק, המאפיין את כשרונותיו מרובי־הצדדים כנואם, כעורך וכאיש־ציבור, ודברים אלה, כמובן, לא נעלמו מעיניו. כאיש המעורה היטב בחיי הארץ, ראה וידע את המתרחש, ואם בתנאים כאלה השלה את עצמו שיוכל לעשות דבר "למען העם היושב בציון" — הרי אחת מן השתים: או שהגיעו מים עד נפש, או שהיה מאמין עד כלות הנפש, אופטימיסט שאין לו תקנה; ואולי שני הדברים בעת־ובעונה־אחת.

שכן על השינוי המהיר אשר החל להתחולל באֶפִּיָה של החברה העברית יכול היה לעמוד מעצמו, גם בלי אזהרות מפורשות מבוּחֶץ, אולם גם אזהרות כאלה לא חסרו. אם בימי ה"חרמות" והנידויים של הכוללים הירושלמיים עמדו לבן־יהודה וביתו צעירי המושבות מן הדרום ומן הגליל — כלומר כל הכוח המתקדם של ארץ־ישראל הצעירה — במציאות של המפלגות הציוניות שלאחר הצהרת בלפור הלכו הצעירים מני אז הלוך והידחק לשולי ה"בימה".

מופת "חותך" למדי לתמורה זו ניתן לבן־אב"י עוד זמן קצר לפני כניסת תורכיה למלחמה, לאחר שפירסם מאמר לטובת המגבית הארמנית, שנערכה בירושלים, המבקש ללמוד משהו על אודות התגבשות השלטון על ה"ישוב" במרוצת השנים, מאז ועד היום, ימצא חומר להירהורים באפיוורת המסופרת על־ידי בן־אב"י:

ערב אחד, כשעה מאוחרת, כשהייתי לבוש כבר רק למחצה, שמעתי דפיקות על דלת דירתי. יחידי הייתי אז בבית, כי אבי ואמא עשו אז בברלין בענין הוצאת הכרך השני של המילון הגדול. פתחתי את הדלת. היה זה ליל־ירח בהיר, ולאורו הכרתי מיד את שלושת הצעירים שהתדפקו על דלתי, והם: זרובבל, הסופר י. ח. ברנר וזאב אשור. זה האחרון בשממו הסיצילי וב"קפשו" השחור.

— באנו אליך הלילה — אמר אשור — במשלחת "הסתדרות פועלי ציון" (מספר כל חבריה לא הגיע אז למאה) — להתרות בך, שלא תמשיך לעשות את עתונך דומה לקיתונך של־שופכין. ימי העתונות הזולה עברו, ואם גם בעתיד תגיש לקוראיך את החומר ה"צהוב" שלך, גדע איך לנהוג בך.
— אדוני... — התחלתי לענות.

— אין אנו אדונים — שיסעני אשור — אנו חברים, פועלים, מהפכנים!
— אדוני המהפכנים! — המשכתי — גם אבי היה מהפכן, וגם אני נטיתי למהפכנות, אך לעולם לא אסכים להיכנע לסקודת מישהו. חופש הדפוס והדעה הוא לי לקן חיי כעתונאי.

— לא באנו להתווכח אתך — הוסיף זרובבל — כי רק להזהירך באנו, ודי למבין.

זאב אשור הפשיל אז את קפשו השחור ובידו הראה על הנשק התחוב באבנטו:

— היראה אתה את זה?

— הכרתיה מימי ה"סיקריקין" — ענית לתת.

הוויכוח שנתלהט עבר לפסים מתונים יותר רק לאחר שי. ת. ברנר התערב וריסן את חבריו...

האם היה פגיונה של משלחת "פועלי ציון" מרחף לנגד עיני־רוחו של איתמר כשיסד כעבור שנים את "דואר היום", כבטאון של ילדי הארץ? קשה להשיב תשובה ברורה על שאלה זו. רעיונות על ארגונים של בני־הארץ בחטיבה ציבורית, להגנת האינטרסים שלהם, מעלה בן־אב"י כפעם בפעם עוד משחר ימיו. אולם איש־עט היה ולא איש הארגון, והיזמה הממשית הראשונה בכיוון זה באה שוב מצד בית אהרונסון, שיסדו את "בני בנימין" — מעין גילגול של ה"גדעונים" שמלפני מלחמת העולם הראשונה. בן־אב"י השתתף בכנס־היסוד והיה אחד האישים הבולטים באגודה. לא היה בכך חידוש מופלג. מושג מעורפל על ייחודם של בני־הארץ היה מרחף, כאמור, בחללה של הציבוריות העברית עוד לפני פרוץ מלחמת־העולם הראשונה. אלא שהתאגדות "בני בנימין" לא תפסה את עיקר התמורה שחלה במציאות הארצישראלית.

תחת שלטון המנדט הבריטי, על אף כל "מזימותיו" והגבולותיו, הלכה הארץ ונעשתה בקצב מזורז ארץ־הגירה טיפוסית. בשל המבנה ה"מעמדי" שלה, בהיותה בעיקרה נציגות של בני האיכרים במושבות, לא השכילו העומדים בראשה של ההתאגדות לברוא מסגרות נאותות ל"עיקול" ההגירה, מה שקרוי בימינו "קליטה". כך הלך

משקלם המספרי־היחסי של הוותיקים המאורגנים הלוחך ופחות. נוסף לכך הלכה ההגירה ולבשה צביון "שמאלי", שהרי "העליה השלישית" עמדה במידה רבה על אלמנט "חלוצי". מאורגן מראש עוד בארצות־המוצא. שיטת הסרטיפיקטים, אלה רשיונות־ההגירה המנדטוריים, עוד הגבירה אלמנט זה בהיותו לכלי־שרת בידי הסוכנות היהודית על מפלגותיה הציוניות. שבסיסן מחוץ־לארץ. יתר־על־כן: צורת ההתישבות ה"חלוצית" — בקיבוץ ובמושב — היתה הצורה שתאמה את אפשרויות ההתנחלות של התקופה — התישבות על "קרקע לאום", הנרכשת בתרומות. היא היתה זולה יותר, גמישה יותר ו"מגויסת" יותר מכל מה שיכלה הציבוריות ה"אזור־חית", המקומית, להעלות בכלל על הדעת. ועוד משהו: מסגרות האיגוד המקצועי העזרה ההדדית, בייחוד העזרה הרפואית, הפכו את ארגון ההמונים־המהגרים בגופים ציוניים שבסיסם בפזורה היהודית לתהליך כמעט "אוטומטי". כך הוברר שאפילו בערים, שהתפתחו על בסיס של "יומה חפשית" וללא השקעות ציוניות בעלות משקל מכריע, עשו ארגוני הפועלים הציונים־הסוציאליסטיים חיל, בעוד בני־הארץ והשכבות העממיות בערים הפתוחות להשפעתם נסוגים ומגלים אולת־יד גמורה. כנגד כל החיל והכוח של הפזורה המתעצמת בארץ לא יכלו "בני בנימין" להעמיד כמעט כל־מאומה: לא כסף, לא המונים, לא רעיונות.

דבר בשורתה של אומה עברית חדשה מעיקרה, המתגבשת בארץ־העברים כניגוד חותך הן להווית הפזורה הן ל"פרוגנוזות" הציוניות על שלל גוניהן, זה היה לבני־הארץ משנת ה'20. דברים כיוצא באלה נוסחו, ניסוח־בראשית, רק בפרוס מלחמת־העולם השניה ובשנותיה הראשונות על־ידי אוריאל שלח (יונתן רטוש) וה"ועד לגיבוש הנוער העברי".

איתמר בן־אב"י, כמו "בני בנימין" וה"גדעונים" לפניהם, היה עברי מבחינה "אובייקטיבית", מבחינת הלשון, ארץ־הלידה ותודעת־המולדת. אולם בהיעדר תודעת־היסוד של ייחוד לאומי נשאר בן־אב"י יהודי לפי חינוכו ועולם מושגיו הסובייקטיבי. עברי בגופו, יהודי ברוחו. וכך, באין רעיון מהפכני, מתקדם, שיכבוש את תנועת הפועלים־המהגרים וישנה את פניה, לא יכלו ילידי־הארץ המאורגנים ב"בני בנימין" לבצר להם כי אם חוג קטן, שולי, "ימני", מסוגר, לעתים — בייחוד במקרהו של בן־אב"י עצמו — לבשה הכרת הייחוד הארצי־שראליית הרעננה והגאה צורה נחשלת, כמו־עדתית; ולא נתקררה דעתו עד שקם ונעשה דוברם של ה"ספרדים" באסיפת־הנבחרים, היא נציגות־הגג של הקהילות היהודיות בארץ־ישראל של ימי המנדט. היתה זו מחאה דראמטית של "אשכנזי" ילידי־הארץ נגד השתלטותם של "הרוסים" וכנגד אחדות משגיאותיהם ה"טכניות" הבולטות. וכמו על כל חזיון דראמטי ירד גם עליה המסך, בבוא שעת־סיומה כדיו, והתהליכים ההיסטוריים נמשכו — על־אף המחאות — באפיקים שהותוו להם על־ידי אותם כוחות שהיו מסוגלים להתוות באותה שעה אפיקים משלהם, לפי נטיית־לבם והגיונם הפנימי.

אהבה רבה לא בוזבזה מעולם בין איתמר בן־אב"י לבין המשלחות של "פועלי ציון" למיניהן. אך ניתנה האמת להיאמר שלא תמיד באו אליו אותן משלחות מצוידות בפגיון מתחת למעיל. משאיבד במרידיו את "דואר היום", שהיה אמור להיות בטאונס של בני־הארץ, כמוהו כ"האור" ו"הצבי" קודמיו, לא היה כבר מה "לחשוש" מפניו. עוד קודם־לכן, בטרם ימסור את עתונו לז'בוטינסקי, נעקרו שיניו הארס של ה"פ'אשיסט" בן־אב"י, עלידי כך שהפרידו בינו, סגן־נשיא "בני בנימין", לבין הנשיא, אלקסנדר אהרונסון. עדות לכך שהקרע בין השנים חל בתוך השאר, בעידודם של חוגי ה"שמאל", אנו מוצאים בסיפורו של בן־אב"י עצמו. לאחר גאמו בשם הימין באסיפת־הנבחרים הראשונה, שהיה מלווה הפרעות פרועות מצד צירי השמאל, בייחוד "הפועל הצעיר" המתון, מצאו בן־גוריון ובן־צבי מלים של עודד ליריבם זה, וכה אמרו לו: "רק אחת לא נוכל לסלוח לך עדיין, בן־אב"י, והוא יחסך לאהרונסונים..."

הקרע בא לבסוף ב־11 בדצמבר 1924. אחד התאריכים המעטים המצויים בספר זכרונותיו של בן־אב"י: עובדה המכבידה מאד על הבנת הסדר הכרונולוגי של המאורעות, ועושה את העיון בספר לעינוי ממש. איתמר ואלקסנדר היו אז בני־יורק לצורך גיוס כספים בשביל ההתישבות והבנק של "בני בנימין", ואגב גם בשביל "דואר היום", שאלקסנדר היה "רודה בהנהלתו", כשם שאיתמר היה עורכו. קבלת־הפנים שערכו הציונים המקומיים לשני השליחים, שבאו לגייס כספים בשם ילידי־הארץ, היתה רחוקה מידידות. ראש ההנהלה הציונית, לואי ליפסקי, שהועלה לכהונתו עלידי אוטישקין, אשר בא לצורך זה מירושלים לניו־יורק, המריץ את פירסומו של מאמר חריף נגדם ב"ניו־פלסטיין"; מאמר זה הגדיר את השנים כ"נתשיט הגוחנים בעשב אמריקה כדי להזיק לציונות במלחמתה הקשה לקיומה". וייצמן בכבוד־רוב עצמו טרת לצלצל אל בן־אב"י וללחוץ עליו שיתרחק מאלקסנדר אהרוניסון.

בן־אב"י פירסם ב"מארגען זשורנאל" וב"הדואר" של ריבולוב מכתב פומבי, שבו הודיע על ניתוק יחסיו עם אהרונסון. וכך הוא מספר בתמימותו העילאית:

באותו יום סעדתי בצהריים על שולחנו של הד"ר וייצמן, אשר שיבחיני על פרסום האגרת לאלכסנדר.

פרסום האגרת עשה רושם רב.

לואיס ליפסקי ואברהם גולדברג אמצוני, ולנדוי, מנהל סוכנות הידיעות יס"א, העלני אל על.

ומארץ־ישראל הודיעתני רעיתי, במכתב ארוך, כי אוטישקין אמר לה:

— באגרת זו כיפר בן־אב"י על כל התקפותיו נגדי, ובוא יבוא על שכרו.

בניגוד לכל יתר פרקי זכרונותיו של בן־אב"י, המצטיינים לא רק בגילוי־לב מובהק אלא גם במיון שקיפות אפיינית, שאינה מגיחה מקום לסתומות — כתוב פרק זה בצורה שהסתום בה מרובה על הברור. "בביתה של מרים פלו: מעללי אלכס".

יגאל תומרקין : קומפוזיציה (ברזל)

מראה המקום בשמו של הפרק מדויק ואינו מצריך ניחושים. מה שאין כן ענין ה"מעללים". מיטב תכניות ההתישבות הראשונות של "בני בנימין" היו מבוססות על תרומותיה המקווות של הנדבנית מרים פלוז. מתוך מכול המליס שמקדיש בן־אבי לתיאור המעורפל של הענין מתברר רק דבר אחד, והוא שאלקסנדר הצליח לכבוש מכה־זוהב זה, המהלך על שתיים, לעצמו. המשעשע בכל הפרשה הוא שאלקסנדר איננו צר־עין כלל והוא מוכן להעמיד לרשות ידידו איתמר לא רק את המיליונים של ידידתו אלא גם אותה גופה. ומעניינת עוד יותר העובדה שהמיליון נרית בת־הששים־פלוס רוצה לא רק באלקסנדר בן הארבעים אלא גם בידידו, בן־גילה, איתמר בן־אבי. קשה שלא לחייך למקרא תיאורת של הגברת הפכודה כשהיא יושבת על הספה "בשמלת־מחמדים עם עוזרתה האירלנדית־גרמנית", משדלת אותו להיות ידימינו של אלקסנדר שלה, וליתר־פיתוי "מוסיפה להניח את ידה על ידו". עד כאן המעללים הקשורים במרים פלוז עצמה. אולם באמתחתו של אלקסנדר שמר ריס מעשי־כסף נוספים שבהם אומר הוא לקרב את ידידו לתכנוניו. כך מסתבר לנו מאחריתו של הסיפור שאלקסנדר הזכרונני היה אלילן של מחצית נשי בני־יורק, לפחות. על־כל־פנים, רבות היו כדי־כך שהסיוור אשר ערכו שני הידידים יחדיו נמשך בהכרח משעות הערב המוקדמות עד דימדומי הבוקר. מספר בן־אבי: "מה שראיתי בעיני בערב ההוא עובר כל גבול הדמיון. נלוותי אליו מבית נערה למשנה. אחדות מהן מרמות המעלה, אשר השתעברו לגמרי לשוט לשונו ולמרותו. היה זה אחד המחזות הסיפוריים המוזרים ביותר בחיי אדם, באשר הוא 'חיה' ובפרוטרוט תיארתים בספרי 'המתנבא' אשר עמי בכתובים".

עניינים כאלה, דרך גבר בעלמה, רשות־היחיד הם, ובסופו של דבר לא מן המידה הוא לחטט בהם כרשות־הרבים. אבל הזדעזעותו הפוריסנית של בן־אבי היתה, כנראה, עמוקה למדי. הוא מספר: "בהפרדי מאתו סוף־סוף לפנות־בוקר ובשובי לבית־מלוני, לא זה בלבד שלא יכולתי להירדם, אלא שדפקתי מיד על דלתו של השופט מק [מראשי הציונים בארה"ב בימים ההם — המעתיק], שגם הוא היה יושב באותו המלון, והייתי מבקר אצלו לעתים קרובות — לספר לו את אשר קרני. [ההדגשה שלי — המעתיק]. השופט — שגם אשתו הראשונה היתה מן הנהוגות אחר אלכס 'תורתו' — שמע את דברי מתוך זעזוע כל אבריו. הגברת לינדהיים, אשר גם לה סיפרתי למחרת על מעללי אלכס, לא הופתעה אלא הוסיפה על סיפורי זה את אשר ידעה גם היא". את אשר קרה לו, לאיתמר, במחיצת נערוותיו של אלקס, לא נדע כנראה לעולם. כל מה שברור הוא שהיו אלה "מעללים". וגם זה ברור, שהחרטה באה לאחר מעשה, מפיון שלא פסק מלכת בעקבות ידידו כל אותו הלילה "כנערת אל נערה".

הידידות, שנפסקה למחרת, באותו מכתב מפורסם בעתונים, נפסקה, אפוא, בשל מניעים אחרים — הנרמזים במונח "תורתו" של אלקס, בהקשר אל אשתו הראשונה של השופט מק, שגם היא היתה מן הנהוגים אחרים (אחר "התורה") או אחריו (אחרי אלקסנדר). עדות לכך — המשך פרשת הרומן, כפי שהיא מסופרת

עלידי המחבר, אגב תיאור האירועים בסאריו ב־1929. אלקסנדר וכעלת־המיליונים שלו עזבו יחדיו את ניר־יורק והתגוררו במשך "שנים על שנים" בבירתה של צרפת. הזוג משמש נושא של רכילות לארצישראלים המודמנים לעיר־האורות, ובדברי בן־אבי בפרק זה אין זכר לאתו "פאתוס" מוסרי מלודרמטי, המאפיין את פרק ה"מעללים". הדברים נמסרים כאן בקנה־המידה הראוי להם. ולא עוד אלא שהמחבר מביא לשם השוואה מעשה במוריס שבאלה הצעיר, שמצא לו באותם הימים ובאותה עיר ידידה קשישה עוד יותר ממרים פלו, הלא היא מיסטאנגט, הרקדנית בת השבעים. עיר־האורות הגאלית־הלטינית מקבלת את הזוג, המזור כלשהו, במחאות־כפיים מבודדות, בלשונו של בן־אבי: "בתרועות אין־קץ". בקיצור: פאריו אינה ניר־יורק.

•

אוירה של צרפת מחכים. אולם הקרע נשאר קרע. מה היה טיבו?
על שאלת־מפתח זו, שאולי קבעה את גורל "בני בנימין", אין אנו מוצאים בדברי בן־אבי אלא תשובות מעורפלות. יש כאן סיפור על ענייני כספים: "מעשרת־אלפי הלירות, אשר בהן נקנתה האדמה ליד חדרה בתרומתה של הגברת פלו לכפר 'יוספיה' — לא נשאר שעל על־שם 'בני בנימין'. חברו החדרתי של אלקס העביר את כל האדמה על שמו של אלקס. — — — בצרות מרובות ניצלו עשרת־אלפי הדולרים של הבנק 'בני בנימין'".

מעשה זה מעורר שאלות רבות וגדולות. מה היה טיבו של אותן צרות מרובות, שבסופן ניצלו כספי הבנק? מיהו אותו "חבר חדרתי" אלמוני? במה היה כותו גדול עד כדי להעביר את כל האדמות על שמו של אלקס? מדוע עשה כן, ומדוע לא יכלו המתנגדים לכך למנוע אותו מהפיק את זממו? הרי רישום־קרקעות הוא פעולה חוקית, שאינה דומה לסתם "מעללים", אלא שכאן סתם המחבר ולא פירש. בהכרח מתקבל הרושם שהיה זה פילוג ארגוני מר, כאשר יקרה לרוב בארגונים ציבוריים. פילוג מלווה בחלוקת הרכוש, וכל האלים גובר.

ועוד מסתבר שמבחינת ה"רכוש" עלה כוחו של אלקס על כוחם של יריביו, שכן היתה המיליונאית על צדו. הוא נוטל אפוא אדמות בשווי של עשרת־אלפים לירות (מנדטוריות־בריטיות), ששווין, כמדומה, פי־חמישה מעשרת־אלפים הדולרים שניצלו בשביל הבנק. אולם מבחינת ה"נפש" היתה ידו על התחתונה, כפי הנראה. אין אנו שומעים דבר על אודות הנוהים אחריו, ולא נזכר מהם איש. זולת אותו "חבר חדרתי" אלמוני, אשר העביר את הקרקעות. ועוד שנים מן הצעירים, שגם שמותיהם הועלמו. הללו — מספר בן־אבי — איימו לחבל בגופו, אלא שלאחר־מכן, כאשר שוכנעו באמיתות ה"סיפור על נשיאם", חזרו בהם מן האיום ואף ביקשו סליחה. סיפור זה, שאת מהלכו המשוער אפשר לצרף אי־כך מתוך קטעי דברים על מעללי־אהבים ועל תפיסת נכסים, הופך להיות חידה שאין לפענחה כשהדברים נוגעים לצד העיוני, האידיאולוגי.

סברה היא שהדברים היו מבלבלים למדי גם בפיו של אלקסנדר עצמו. איתמר שמע אותם על רגל אחת, בשיחה חטופה, שלאחריה בא אותו ליל "מעללים", עם שחר נכתבה איגרת ה"כריתות", שהיא המסמך היחיד אשר ממנו ניתן לנו ללמוד משהו על "תורת" אלקסנדר, במרכאות, כפי שמכנה אותה הכותב. כהקדמה לאיגרת מוסר בן־אב"י במשפטים ספורים את תוכן דברי ידידו, שהביאו לכתובתה:

— למה לך להראות פנים תמימים? אין אני, חס והלילה, חושב את עצמי ל"קרוֹאֹ" אלוהים", לעת־עתה בכל־אופן — אך הגיע רגעי למהפכה פנימית גדולה, אני שומע קול קורא אלי מן האנושות החולה וממרומי האלוהות הבריאה. מה לנו, בן־אב"י, בעתונות הדלה, המרסקת, המדכדכת הכל? הנך כאן, כשקופתה של הגברת פלז פתוחה לא רק לפני, כי גם לפניך, יש לה מיליונים — עשרות מיליונים — הבה נשתמש בהם ליצירת תנועה מוסרית חדשה, לכיבוש העולם על־ידי "יהודה השלישית", כפי שאתה קורא לה בצדק רב. אנוכי אלך בדרכי ברי־כוכבא, ונשוא אשא את דגל ההרות היהודאית בדתיותה הצרופה — תערוכת כל הטוב ליהדות, לאישלם ולנצרות — ואתה, מדוע לא תיעשה למעין רב חדיש, למעין "רבי עקיבא" שני, והיתה כל הארץ לרגלינו — — —

ברור שמין תערוכת כזאת של דת מוסרית חדשה, שהיא תמצית "כל הטוב ליהדות, לאישלם ולנצרות", הרי היא ענין שאי־אפשר כלל לעמוד על משמעותו. אלקסנדר זה בלי ספק היה בו משהו ממזגו הסוער של אהרן, אחיו הגדול, אבל הרגלי המחשבה המדעית השיטתית כנראה היו רחוקים ממנו — ובכך נבדל הבדל נכבד מיוצר ניל"י ומגלה אס־החיטה.

אבל לא בגלל המסתורין הדתי הזה, שתכנו הממשי לוטה בערפל, ניתק בן־אב"י מעל ידידו.

איגרת איתמר לאלקסנדר הריהי מלאכת־מחשבת של מליצות "דיפלומטיות", שקשה לרדת לסוף דעת כותבן, הכותב תוזר ומכנה את המוען בתארים הרגשניים "אחי" ו"ידידי" ו"בן־ארצי", ומלווה את דבריו בניבי תודה והערצה ואיחולי הצלחה. ואף־על־פי־כן: "אם תימין — אשמאילה ואם תשמאיל — אימינה: ואין כל מקום יותר ל"שביל הזהב" בינותינר".

וכל־כך למה? בשל שאלת "המסדרה", כפי שמכנה בן־אב"י את ההסתדרות הציונית העולמית. איתמר דבק בה או ונשאר נאמן לה עד יומו האחרון, כשמת בעוני ובחוסר־כל על אדמת־נכר. "לא אסכים למחוק אתך יחד, במשיכת־קולמוס, עבר של ארבעים שנה בדוריית החיבה לציון" הוא כותב באיגרת, שממנה אנו נמצאים למדים שאלקסנדר אכן ביקש לעשות כזאת, ולא עוד אלא שאמר: "אני מכין את הקרקע לתנועה החדשה, שתירש את מקום הציונות המתה", אף התנבא והתפלל לכך ש"בקרוב בוא יבוא היום והציונות תיפול ותמות".

התנועה החדשה, תנועת השיחרור, אשר עליה חלם אלקסנדר, לא קמה. אין ספק שגם אילו נעשה איתמר "רבי עקיבא חדש" לאותו "ברי־כוכבא" יהודאי, לא היה הענין מסתייע הרבה. תקופתנו שוב אינה מסוגלת, כמדומה, להוליד תנועות־התחדשות לאומיות בעלות גון מכריע של מיסטיקה דתית, אבל הפילוג בהסתדרות

של "בני בנימין" (על שם הרצל ורוטשילד כאחד — כפי שכותב בן־אב"י) החיש בלי ספק את קצה של זה, וכל שנותר אחריה הוא העיר נתניה והמושבה אבן־יהודה, אשר נוסדו ביזמתה.

•

התיאור המפורט של ענייני "בני בנימין", עד כמה שניתן ללמוד עליהם מזכרונות בן־אב"י, הוא תיוגני להבנת האיש ודרך־חיינו רבת־התמורות. זהו למעשה הנסיון הרציני האחד שעשה בשטח הארגון, שאת אחדותו העלה על "מזבח" נאמנותו להסתדרות הציונית.

הערצתו האידיאליסטית, הרגשנית־המתפעלת של בן־אב"י לכל הקשור בציונות ובציונים הביאה לחורבן מפעל נוסף — מפעל־חיינו העיקרי — הלא הוא "דואר היום". כיום, ממרחק שנים, שכותב הטורים האלה אינו זוכרן מנסיונו האישי, קשה לתאר מה היה "דואר היום", שנוסד ב־1919 — עם תום מלחמת־העולם הראשונה, אנו מפונקים אולי יותר מדי כשלפנינו שבעה או שמונה עתוני־בוקר עבריים, שקיומם מובטח בעיקר על־ידי מפלגות פוליטיות, וכמספר הזה עתוני־בוקר בלשונות אחרות, וכשלפנינו שני עתוני־ערב, פרטיים פחות או יותר, שהם בלי ספק עסק טוב.

אולם ב־1919 היה "דואר היום" לא רק העתון הפרטי היחיד בצדו של "הארץ", שהיה אז כלי־מבטא נתמך פחות או יותר על־ידי ההסתדרות הציונית. "דואר היום" היה הרבה יותר מזה: עתון תפשי, גדול, מהיר, חדיש, בעל "מזג" אירופי ועירנות נמרצת בהגשת החדשות. למעשה היה "דואר היום" עתוני־הבוקר הראשון בארץ, שכן העתונים היומיים של ארץ־ישראל עד אז — ובכלל זה היומונים של משפחת בן־יהודה, "האור" ו"הצב" — היו מופיעים רק אחרי־הצהריים. "דואר היום" הוא שהנהיג את החידוש — העצום בימים ההם — שיהיה העתון מוגש לקורא "עם כוס הקהוה" ופת־שחרית, כותרותיו היו גדולות, "מאירות עיניים", שלא כמנהג אותו זמן, עם גלופות למדורים ופליטונים וריפורטז'ות ומוסף־לשבת ותשבץ, ועוד "גדולות ונצורות" כיוצא באלו, שאנו דשים בהן כיום בעקבנו, עם "מסתובבת" (רוטאציה) ו"סדרונים" (לינוטייפ), ממש עין לא ראתה ואוזן לא שמעה, ועם בנין מיוחד למערכת, בית "הסולל", שהיה הנסיבה לפיתוחו של רובע שלם בירושלים אשר מחוץ לחומות.

העתון פרח, ליבלב, התבסס, הגיע לתפוצת־שיא של שבעת־אלפים גליונות, שהיא תפוצה לא רעה לעתון ישראלי גם כיום, ואז עמד בן־אב"י ומסר את כמתו לואב ז'בוטינסקי, מעשה־נדיבות כזה לא יעשו למפלגתם בכל יום אפילו חברי־מפלגה, מה עוד שבן־אב"י לא היה כלל איש הצה"ר, גם לא חלם להיות. מעשה־המרכבה של אותו הספם הריהו אחת החידות הגדולות והרבות בהוויה חדי־פעמית זו, ששמה איתמר בן־אב"י. כיום יודע כל דרדק שהשפעה מפלגתית היא כספי־המוות לתפוצתו

של עתון עממי. מסתבר שבן־אב"י, שהיה גם עתונאי מעולה בעל "חוש", הבין זאת בלבו בלי שישפיל להסיק מכך מסקנות מעשיות. וכך נמסר "דואר היום" ל"דבר" טינסקי בלבד, ולא למפלגה הרביוניסטית". שהיתה זו שטות גמורה — זאת למד בן־אב"י לדעת תוך ימים מספר. שום מפלגה אינה מסוגלת לשמור על כללי "המשחק ההוגן" כשהדבר נוגע לענין מרכזי כבטאוונה היומי, בין שבנתה אותו בממונה בין שקיבלה אותו במתנה "לשנה־שנתיים". המעניין הוא שז'בוטינסקי לא העלה כלל על דעתו שעיסקה משונה כזאת היא בגדר האפשר. כל מה שביקש אותה שנה, בעת ביקורו בארץ ערב מאורעות תרפ"ט, היה להשתתף ב"דואר היום", כאחד העורכים, לצדו של בן־אב"י כעורך ראשי. את ההצעה למסור את הבמה "רק לז'בוטינסקי" העלה בן־אב"י עצמו — כדרכו, מתוך דחף פתאומי של "הברקה", בלי להיועץ בידידיו ובלי לשקול שכר דבר כנגד הפסדו. סופו של ה"עסק" היה שעתונו נסגר לפניו, ואפילו הסעיפים "הכלכליים" שבהסכם, למעשה רק סעיף אחד בדבר "שש לירות ירחיות", שתשולמנה לאשתו, "נשתכחו" עד־מהרה.

מה הגיע את בן־אב"י לצעדו זה, אשר ייראה בימינו כדבר שאינו בגדר האפשר כלל? בראשית היתה הערצתו לשני ה"רוסים", רוטנברג וז'בוטינסקי, שאיתמר ראה בהם "אראלי היום". על זו נוספה השאיפה העזה מדי לרכוש בני־ברית חזקים ל"ילידים", כפי שהוא מגדיר זאת, אשר התרכזו בעיקר ב"דואר היום". עם זאת האמין בתוס־לבו שהתנאים ה"כלכליים" יקוימו. דגש מיוחד הושם בקו של העתון: "דואר היום" היה אמור להישאר "במה הפשית לישוב כולו, עם הדגשה מיוחדת על נטייתו לבני־הארץ, כפי שהיה בכל ימי עורכותי" — כותב בן־אב"י.

ההתחלה היתה נאה למדי. ז'בוטינסקי יצא אנו, במאמר בעתון, להגנתי וגם להגנת ילדי־הארץ, מספר בעל־הזכרונות, ומוסיף שאפילו "דבר" אמר לדבק טוב, מתוך תקוה לשינוי "תאווייה הרקובה" של "דואר היום" הקודם...

אבל ירח־הדבש לא נמשך גם שבוע ימים. החיפוכים התגלעו מן היום הראשון, וכשבא בן־אב"י ברעיון "הפלטשתינאיות" והקנטונים, לא נותרה לעתון, שנערך על־ידי רביוניסטים ונחשב בטאונום, כל ברירה אלא "לסתום לו את הפה" ולפסול את מאמריו. העתון הלך בינתיים מדחי אל דחי, במקום הגדלת התפוצה, כמקווה, ירדה התפוצה פלאים, ומשבעת־אלפים הטפסים ליום לא נותרו בתום מועד ה"עיסקה" כי אם אלפיים, וגם במצב זה לא הצליח בן־אב"י להחזיר לעצמו את העתון מקץ שנתיים אלא "בעזרתם של בני בנימין" — אשר שלחו ירושלימה להגנתי פלוגת צעירים עזירוח ומוזונייד", ואחרי כל אלה היו מתנגדי ז'בוטינסקי ומפלגתו מאשימים את בן־אב"י "בוקר וערב" כי "נמכר לסיעת החורבן וההרס בנזיד־עדישים".

מתוך ראייה־לאחור מן הראוי להזכיר עוד פאראדוקס אחד. ה"צנוורה" של הרביוניזם ניסטים, שמהם יצאו כעבור חמש־עשרה שנה אצל ולח"י, פסלה, ערב מאורעות 1929, מאמר של בן־אב"י נגד האדמיניסטרציה הבריטית בארץ־ישראל, שנראה להם חריף מדי. בעל המאמר מביע את ההשערה שאילו פורסם ה"אני מאשים" שלו

ימים מספר לפני פרוץ המהומות — ולא באיחור, כפי שפורסם בפועל — אפשר שלא היו המהומות פורצות כלל.

סלע־המחלוקת בין בן־אב"י לבין ז'בוטינסקי, ולמעשה בין איתמר לבין הציונים בכלל, היתה השאלה הערבית. ההסתגרות מפני זרים, מורשת הגיטו, טבועה בהכרח בכל תנועה יהודית בעלת־הכרה, בין "שמאלית" בין "ימנית". הרי זה ענין שאפשר לרסנו הרבה או מעט על־פי השכל; אבל הרגש גובר כאן כמעט תמיד, והוא אינטנסיבי ואינסטינקטיבי כליכך עד ששום "תרופות" של הגיון לענין זה לא תועלנה כפי הנראה ולא־כלום, משך עוד ימים רבים.

בהקשר זה מעניינת היא הנמקתו של בן־אב"י לגישתו הוא. גישת בן־הארץ, לשאלת העם השכן: "אני רואה את הערבים הארצי־שראליים, בחלקם לפחות, כיוצאי־חלציהם של היהודים הקדמונים, אשר קיבלו עליהם את דתותיהם של הכובשים המושלימים והנוצרים, ובלבד שלא למסור את הארץ בידי זרים".

ומכאן עד לגיבושו של מושג אומה עברית, שעברה הוא עבר המולדת ומערכת־חיייה חילונית, מתקדמת וחפשית מעקת הדת, לחצה ומסגרותיה, אין הדרך רחוקה, בעצם.

מגילה מאמציו של בן־אב"י להביא לידי הידברות עם המנהיגות הצעירה של דוברי־הערבית במזרח ראויה אולי למטה ארוכה ומפורטת בפני עצמה. הרי זו שאלת־יסוד, שחום האקטואליות לא פג ממנה גם כיום, כמה כשאלת הכתיב הלטיני ללשון העברית, שאותה הטיל בן־אב"י לחללה של הציבוריות העברית, שאלה שגם כיום היא בבחינת שיר־מזמור לעתיד־לבוא.

וכל יתר עלילות בן־אב"י (להבריל מ"מעללים"), כל פרשת תקפו וגבורתו, חולשותיו וכשלונותיו; פגישותיו עם גדולי־עולם, מכמאל פחה עד מוסוליני ומבלפור עד נורתקליף; הטפתו לתחיית הימאות העברית ומסותיו בהוצאת עתון וספר עברי בכתב לטיני — הרי הן מסופרות בפרטי־פרטים ובגילוי־לב שאין דומה לו בספר־זכרונותיה, אשר זכה לצאת לאור רק תשע־עשרה שנים לאחר מותו.

לא מדינת־החלוקה, שעל הקמתה, ולו בצורה קאנטונית, היה מוכן למסור את נפשו; לא מדינת־ההסתדרות, שעם מנהיגיה התיידד בתקופת־חיו האחרונה; ולא ההסתדרות הציונית העולמית, שלמענה הקריב הרבה כליכך — שום גורם מן הגורמים הללו העשירים ורבי־הכוח לא ראה לטרוח בפירסום הכתבים.

הספר, ואלה שיבואו אחריו — אם יבואו — יצא לאור על־ידי ועד ציבורי, המורכב מעט ידידים אישיים וקרובי־משפחה. זאת המציאות הפרוזאית, הממשית; ואם נרצה — נוכל ללמד לקח־מה גם ממנה.